

ศูนย์กลางเครือข่ายทางสังคมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลของสมาชิกกลุ่มกรณี
ศึกษากลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษบ้านหม้อ
อำเภอชำสูง จังหวัดขอนแก่น

The centrality of social networks for exchanging information of group
members: A case study of growing safe vegetable group at
Ban Mo, Sam Sung District, Khon Kaen Province

ศิริวรรณ ประกิจ¹, สุกัญญา พิมพัชรี¹, ปกร ทอดทอง¹, พิรญาณ์ โคตรสุวรรณ¹
และ ปณัตตา อุทรนกร^{1*}

Siriwan Praking¹, Sukanya Phimcharee¹, Prakon Thodthong¹, Piranya Kotsuwan¹
and Panatda Utaranakorn^{1*}

บทคัดย่อ: การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเชื่อมโยงเครือข่ายและศูนย์กลางเครือข่ายของสมาชิกภายในกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษบ้านหม้อ อำเภอชำสูง จังหวัดขอนแก่น โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลจากสมาชิกกลุ่มจำนวน 32 ราย และใช้โปรแกรม UCINET Version 6.644 ในการวิเคราะห์การเชื่อมโยงเครือข่ายของสมาชิก ผลการศึกษาพบว่า บุคคลที่เป็นศูนย์กลางเครือข่ายของกลุ่มที่สมาชิกให้ความไว้วางใจและความเชื่อถือ คือ ประธานกลุ่ม นอกจากนี้บุคคลดังกล่าวยังทำหน้าที่หลักในการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความรู้ให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม ตลอดจนทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้กับทั้งสมาชิกในกลุ่มและบุคคลอื่นภายนอกกลุ่ม

คำสำคัญ: เครือข่ายทางสังคม, ศูนย์กลางเครือข่าย, การแลกเปลี่ยนข้อมูล, กลุ่มปลูกผักปลอดภัย, สมาชิกกลุ่ม

ABSTRACT: The objective of this study was to study social networks and centrality of members' growing safe vegetable group at Ban Mo, Sam Sung district of Khon Kaen province. The data was collected by individual interview with 32 members. For analyzing social networks of members, UCINET Version 6.644 was employed. The results show that person who was a centrality of networks regarding person's reliability and trustiness was a president of group. Additionally, this person took a key role for sharing and exchanging information, news, and knowledge to group members. Furthermore, he was the central consulter for both group members and non-group members.

Keywords: social network, centrality, exchanging information, growing safe vegetable group, group member

¹ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Division of Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, KhonKaen University

* Corresponding author: panaut@kku.ac.th

บทนำ

การส่งเสริมให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกัน เพื่อแก้ไขปัญหาด้านผลผลิตที่มีไม่เพียงพอต่อความต้องการ รวมทั้งให้การส่งเสริมและพัฒนาทักษะการผลิตและการตลาดให้เกษตรกรในรูปแบบของสมาชิกกลุ่มนั้น สามารถทำให้เกษตรกรมีความเข้าใจ มีการเรียนรู้ และเพิ่มคุณภาพชีวิตได้ (สุภาวดี, 2550) นอกจากนี้การรวมกลุ่มยังส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของตัวเกษตรกรเองและเกิดความร่วมมือระหว่างเกษตรกรภายในกลุ่ม (สุดาวรรณ, 2552) กลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษบ้านหม้อเป็นอีกหนึ่งกลุ่มที่ได้รับการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่ม เพื่อสนับสนุนให้สมาชิกในกลุ่มสามารถเพิ่มปริมาณผลผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค เพราะปัจจุบันประชาชนหันมาใส่ใจเรื่องอาหารปลอดภัยและสุขภาพที่แข็งแรงมากขึ้น อีกทั้งกลุ่มยังทำให้เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรองกับพ่อค้า

ถึงแม้หลายหน่วยงานจะให้การสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่ม แต่ในปัจจุบันจะเห็นว่ามีทั้งกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จและกลุ่มที่ไม่ประสบผลสำเร็จอันเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น การเข้าร่วมประชุมของสมาชิกกลุ่มที่ไม่สม่ำเสมอ การมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน ขาดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกท่านอื่น ๆ ตลอดจนสมาชิกในกลุ่มขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการผลิตและการตลาด เป็นต้น (รุ่งทิพย์, 2559) ในขณะที่เดียวกันการที่กลุ่มเกษตรกรจะประสบความสำเร็จได้นั้นมีหลายปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้อง ยกตัวอย่างเช่น นิภาภรณ์ และคณะ (2553) รายงานว่าปัจจัยที่ส่งเสริมให้กลุ่มประสบผลสำเร็จ ได้แก่ ผู้นำของกลุ่ม การบริหารและจัดการกลุ่ม คณะกรรมการของกลุ่ม และการเชื่อมโยงเครือข่ายหรือสร้างเครือข่ายของกลุ่ม

การเชื่อมโยงเครือข่ายเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ที่มีจุดประสงค์ที่จะพัฒนาเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และเพิ่มศักยภาพชุมชน โดยใช้การเชื่อมโยงเครือข่ายของการรวมกลุ่มในทุกรูปแบบ เพื่อให้สังคมเกิดความเข้มแข็งและพึ่งพาอาศัยตนเองมากขึ้น

พร้อมทั้งให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ดังที่กล่าวมาชี้ให้เห็นว่า การเชื่อมโยงเครือข่ายเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาการรวมกลุ่มให้มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ อีกทั้งยังทำให้สมาชิกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันและมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิก ส่งผลให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็งและมั่นคง ทำให้เกิดกำลังการผลิตเพิ่มขึ้นและมีการดำเนินงานได้อย่างสะดวกเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างการเชื่อมโยงและศูนย์กลางเครือข่ายของสมาชิกกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษบ้านหม้อ ตำบลคูคำ อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ โดยผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สามารถใช้ประโยชน์ในการวางแผนส่งเสริมและพัฒนากลุ่มเกษตรกรให้เกิดความยั่งยืนและขยายผลต่อไปในอนาคต

วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างคือเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษบ้านหม้อ ตำบลคูคำ อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีขนาดกลุ่มประชากรตัวอย่างคิดเป็นร้อยละ 50 ของสมาชิกทั้งหมด (60 ราย) โดยมีเกษตรกรที่เต็มใจและพร้อมให้ข้อมูล จำนวน 32 ราย สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และส่วนที่ 2 การเชื่อมโยงเครือข่ายของสมาชิกการวิเคราะห์ข้อมูลโครงสร้างเครือข่ายของสมาชิกโดยใช้โปรแกรม UCINET Version 6.644 ได้กำหนดค่าของข้อมูลก่อนทำการวิเคราะห์คือ ถ้าสมาชิกคนใดมีความเชื่อมโยงกันหรือมีเครือข่าย มีค่าเท่ากับ 1 แต่ถ้าสมาชิกคนใดไม่มีความเชื่อมโยง มีค่าเท่ากับ 0

โดยการวิเคราะห์หาค่าบุคคลที่เป็นศูนย์กลางของเครือข่าย (The Egocentric Network Approach) เพื่อหาบุคคลที่เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายใน

การติดต่อข้อมูลข่าวสาร การกระจายข้อมูลและการติดต่อประสานงานระหว่างสมาชิก สามารถวัดความเป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้ใน 3 ลักษณะที่นิยมนำมาใช้ ประกอบด้วย (1) ค่าระดับความเป็นบุคคลศูนย์กลาง (Degree centrality) เป็นการวัดจำนวนเส้นความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคลศูนย์กลาง โดยในเครือข่ายที่ศึกษาบุคคลศูนย์กลางที่มีค่าระดับความเป็นบุคคลศูนย์กลางสูงจะถือว่าเป็นบุคคลศูนย์กลางของเครือข่าย ซึ่งเป็นบุคคลที่มีการเชื่อมโยงกับบุคคลอื่นในกลุ่มมากที่สุด (2) ค่าความใกล้ชิดกับบุคคลที่เป็นศูนย์กลาง (Closeness centrality) เป็นการคำนวณผลรวมของเส้นความสัมพันธ์ (Ties) ที่ตรงที่สุดระหว่างบุคคลในเครือข่ายกับบุคคลศูนย์กลางของเครือข่าย โดยการใช้การวัดระยะทางระหว่างบุคคลในเครือข่ายกับบุคคลศูนย์กลางของเครือข่าย ซึ่งถ้าบุคคลศูนย์กลางใดมีความใกล้ชิดกับบุคคลศูนย์กลางสูงแสดงว่า มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารและเข้าถึงข้อมูลของบุคคลในเครือข่ายได้อย่างรวดเร็ว และ (3) ค่าการเชื่อมโยงเครือข่ายกับบุคคลศูนย์กลางอื่น (Betweenness centrality) เป็นการคำนวณสัดส่วนของเส้นความสัมพันธ์ทั้งหมดที่มีการเชื่อมโยงผ่านไปจนถึงบุคคลศูนย์กลางโดยบุคคลศูนย์กลางกับบุคคลที่เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายจะเป็นบุคคลที่ใช้เป็นทางผ่าน ซึ่งบุคคลศูนย์กลางใดที่มีค่าสูงแสดงว่า มี

ศักยภาพและความสามารถในการสื่อสารข้อมูลเชื่อมโยงผ่านไปจนถึงบุคคลศูนย์กลางอื่น

ผลการศึกษา

ศูนย์กลางเครือข่ายด้านบุคคลที่สมาชิกให้ความไว้วางใจและเชื่อถือ

บุคคลที่เป็นศูนย์กลางเครือข่ายที่สมาชิกไว้วางใจและเชื่อถือมากที่สุดแสดงในรูปแบบโครงสร้างคือ ประธานกลุ่ม และรองลงมาคือ รองประธานกลุ่ม (Figure 1) โดยปัจจัยที่ทำให้ประธานกลุ่มเป็นบุคคลศูนย์กลางของเครือข่ายนั้น เนื่องมาจากประธานกลุ่มมีผลงานและประสบการณ์ที่หลากหลาย มีความอาวุโส และมีตำแหน่งทางสังคมมีองค์ความรู้ด้านการเกษตรและเป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้จะเป็นศูนย์กลางเครือข่ายที่แสดงค่าความเป็นบุคคลศูนย์กลาง (Degree = 28) สูงแล้วประธานกลุ่มยังเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับบุคคลที่เป็นศูนย์กลางสูง แสดงให้เห็นจากค่า Closeness เท่ากับ 684 ในขณะเดียวกัน บุคคลที่เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างแต่ละศูนย์กลางของเครือข่ายได้เป็นอย่างดีที่สุดคือ เกษตรกรดีเด่น (F) และผู้ใหญ่บ้าน โดยมีค่า Betweenness เท่ากับ 308 และ 304 ตามลำดับ (Table 1)

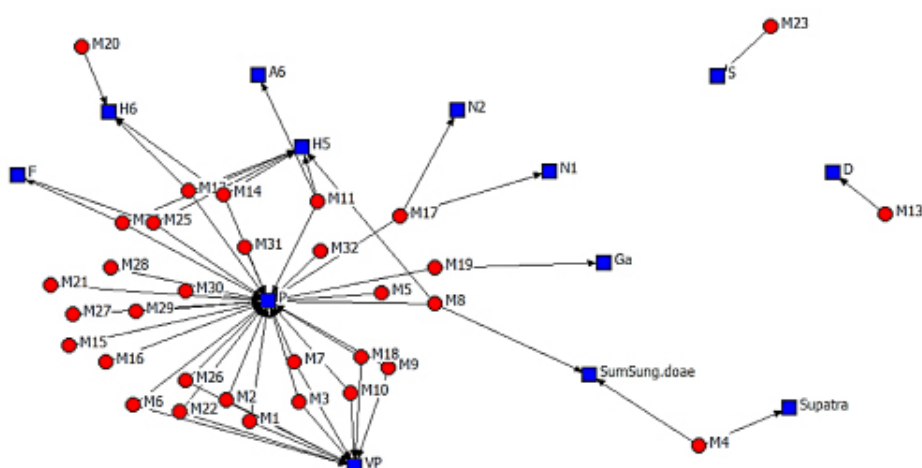

Figure 1 The structural networks of group members with regards to person's reliability and trustiness

Table 1 The numbers of degree, closeness, and betweenness by classifying into 3 topics

Node	Degree	Closeness	Betweenness
1. Person's reliability and trustiness			
P	28	684.16	236
VP	10	22.50	294
H5	6	31.66	288
F	2	0.33	308
Sam Sung. doae	2	76.00	302
H6	3	39.33	304
2. Gathering information and knowledge			
P	30	768.83	143
Sam Sung. doae	6	83.00	205
VP	5	5.00	213
H5	4	3.83	213
H6	2	0.33	217
3. Consulting agricultural problem's solutions			
P	20	717.16	626
Ag 38	8	142.50	627
VP	8	103.00	682
H5	3	193.33	674
H6	3	120.50	744
Sam Sung. doae	2	42.00	704
A5	2	0.50	824

ศูนย์กลางเครือข่ายด้านการแลกเปลี่ยนและกระจายข้อมูลข่าวสาร

บุคคลที่เป็นศูนย์กลางในการกระจายข้อมูลข่าวสารให้สมาชิกภายในกลุ่มได้ทราบคือ ประธานกลุ่ม เห็นได้จากขนาดเครือข่ายของประธานกลุ่มและทิศทางของหัวลูกศรที่ชี้เข้าหาประธานกลุ่มเป็นจำนวนมาก (Figure 2) ทั้งนี้ยืนยันได้จากค่า Degree เท่ากับ 30 และประธานกลุ่มมีความใกล้ชิดกับสมาชิกชี้ให้เห็นจากค่า Closeness เท่ากับ 768 (Table 1) โดยประธานกลุ่มได้รับการสนับสนุนและติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งในภาครัฐและเอกชน โดยการเข้ามาให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เมื่อประธานกลุ่มได้รับข้อมูลและ

องค์ความรู้ต่างๆ แล้วได้ทำการประชาสัมพันธ์ให้แก่สมาชิกกลุ่มได้รับทราบต่อไป โดยข้อมูลข่าวสารหรือองค์ความรู้ที่สมาชิกได้รับ ได้แก่ การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ การดูแล และการวางแผนจำหน่ายผลผลิต ซึ่งมีความถี่ในการกระจายข้อมูลข่าวสารโดยเฉลี่ย 2 ครั้งต่อเดือน นอกจากนี้บุคคลที่เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างแต่ละศูนย์กลางของเครือข่ายได้เป็นอย่างดีที่สุดเกี่ยวกับการกระจายและแลกเปลี่ยนข้อมูลไปยังกลุ่มเครือข่ายอื่น ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและรองประธานกลุ่ม ซึ่งแสดงค่า Betweenness เท่ากับ 217 และ 213 ตามลำดับ (Table 1)

จากการเชื่อมโยงเครือข่ายทางสังคมในลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวมา ส่งผลให้สมาชิกได้รับประโยชน์ต่าง ๆ มากมาย ได้แก่ องค์ความรู้ใหม่ ๆ และประสบการณ์ การได้รับคำแนะนำจากที่ปรึกษาที่มีประสบการณ์ การกระจายข้อมูลอย่างทั่วถึง มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดความสามัคคี เรียนรู้หลักการประหยัดทรัพยากรในการผลิต ตลอดจนการได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และบุคคลที่มีความรู้ด้านวิชาการ ทำให้กลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษบ้านหม้อประสบความสำเร็จ สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นและมีความพร้อมที่จะพัฒนากลุ่มให้ก้าวหน้าให้ดียิ่งขึ้นไปได้ในอนาคต

สรุป

การศึกษารายการเชื่อมโยงเครือข่ายของสมาชิกภายในกลุ่มปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษบ้านหม้อ จำแนกโครงสร้างเครือข่ายออกเป็น 3 ประเภท ประกอบด้วย (1) เครือข่ายเกี่ยวกับบุคคลที่สมาชิกให้ความไว้วางใจและเชื่อถือ (2) เครือข่ายการกระจายและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร องค์ความรู้ใหม่ ๆ ภายในกลุ่มและ (3) เครือข่ายด้านบุคคลที่สมาชิกเข้าไปปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ซึ่งพอสรุปผลการศึกษได้ว่า บุคคลที่เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายทั้ง 3 ประเภท คือ ประธานกลุ่ม รองลงมาคือ รองประธานกลุ่ม ผู้ใหญ่บ้าน และเกษตรอำเภอ ซึ่งบุคคลดังกล่าวมีค่า Degree centrality ค่า Closeness centrality และ ค่า Betweenness centrality สูง จากผลการศึกษาข้างต้น การนำเสนอข้อมูลข่าวสารและความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ให้แก่ประธานกลุ่ม รองประธาน และผู้นำชุมชนสามารถช่วยให้สมาชิกภายในกลุ่มได้รับทราบข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัจจุบันได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การสนับสนุนและส่งเสริมให้เกษตรกรสมาชิกภายในกลุ่มสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงความ

สัมพันธ์กันยังช่วยให้สมาชิกได้รับทราบและกระจายข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น ฉะนั้นในการวางแผนเพื่อพัฒนากลุ่มเกษตรกรให้มีการดำเนินงานอย่างยั่งยืน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญเริ่มตั้งแต่การเพิ่มองค์ความรู้ให้แก่ประธานกลุ่มและรองประธานอย่างเข้มข้น รวมทั้งการส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มมีการสร้างและขยายเครือข่ายทางสังคมเพื่อสร้างโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและความรู้ใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา

เอกสารอ้างอิง

- นิภาภรณ์ จงวุฒิเวศย์, รัชสรรค์ สิงเหล็ก และสมสงวน บัสสาโก. 2553. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. 4: 103-111.
- รุ่งทิพย์ ชัยพรม. 2559. กระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไย ตำบลฮอด อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามัธยมศึกษาบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- สุดาวรรณ ชติยะเนตร. 2552. การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจและสังคมของการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผลไม้คุณภาพเพื่อการส่งออก. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สุภาวดี โพธิยะราช. 2551. แนวทางการส่งเสริมการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรชาวสวนยาง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามัธยมศึกษาบัณฑิตมหาวิทยาลัยศรีปทุม, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554. <https://bit.ly/2N0fi5I>. ค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2561.